

Mats Hellspong, *Stadion och Zinkensdamm: Stockholms idrottspublik under två sekler* (Stockholm: Stockholmia förlag 2013). 270 s.

Nu föreligger Mats Hellspongs länge emotsedda historiska projekt om idrottspubliken i tryck. Hans imponerande studie sträcker sig således från 1800-talet till 2000-talet och är avgränsad till Stockholmsområdet. Något annat hade knappast varit möjligt. Analysen kretsar huvudsakligen kring idrottens publikkultur, vilket inte utesluter användande av samhällsvetenskapliga, statistiska data och beteendevetenskapliga resonemang. Syftet med studien är att studera "uppkomsten av en bestämd etikett för beteendet på idrottsläktarna" och hur denna etikett utmanats och förändrats under 1900-talets gång. Vilka skillnader fanns mellan olika idrotter och beror skillnaderna på import från internationella arenor eller fanns det rentav "inhemska särdrag"? Hans fokus är "idrottspublikens beteende som en form av offentlig folklig kultur". Det handlar alltså om publiken och dess uppträdande inom olika idrottsgrenar under årens lopp, och det görs genom en berättande analys utifrån frågeställningar om idrott med och utan publik, offentliga och privata idrottsarenor, publik och klass, hejarramsor, sång och musik samt om publiketikett och publiketik. Givetvis behandlar han även det stora sportsliga problemkomplexet huliganism. Överhuvudtaget innehåller boken många givande passager om publikbeteendet och gamla goda hejarramsor återges som: "Sassa, brassa, mandelmassa, vi vill höra nätet rassla". Vissa saknar man, som ramsorna: "Upp och nicka – sockerdricka" eller "Ettan, kom, tvåan kom – trean kommer så småningom". Han framhåller även kampsångerna som sjungs av fotbollspubliken med svensk text till visor som "Que sera sera".

För att kunna genomföra sitt stora projekt delar han in idrottsgrenarna i åtta huvudgrupper, nämligen lagbollssporter, individuella bollsporter, duellssporter, friidrott, estetiska bedömningssporter, simning, motorsport och hästsport. Den historiskt betydelsefulla skidsporten kommer inte med eftersom den aldrig av naturliga skäl kunnat bli stor i Stockholmsområdet. Hellspong bygger naturligtvis sin studie på en ingående diskussion gentemot tidigare forskning och dess resultat, och på arkivalier från en rad idrottsorganisationer och artiklar från 21 tidningar och tidskrifter, som exempelvis samtliga stockholmstidningar, samt inte minst på egna viktiga, systematiska observationer på läktarplats. Hellspong har studerat publikbeteendet på plats under årens lopp; en metod där nytta kan förenas med nöje.

Vad kommer han då fram till? Vilka likheter och skillnader finns det mellan de olika sporternas publik under årens lopp och hur skall allt detta förstås och förklaras? Han poängterar i sin slutsummering när det gäller viktiga förändringar inom sportens och åskådarnas värld för det första, att

idrottspublikens historia också är en berättelse om idrottens spridning och demokratisering – alltså att den spreds över landet av överklassen – och fram till första världskriget hade, som han säger, idrottsarrangemangen en viss prägel av societetsevenemang över sig. Kungahuset medverkade också till detta genom sitt stöd och deltagande. Han konstaterar dessutom, att överklassporter som tennis hade ett betydande kvinnligt inslag vid denna tid. Men idrotten spreds socialt och under OS 1912 kommenterade "Ekenskisar" sakkunnigt tävlingarna från ståplatsläktaren. Kvinnorna fanns för det andra också på plats och deltog, framhåller han, i den tidiga föreningsidrotten i sporter som skidåkning, konståkning, bandy, simning, gymnastik och tennis. Men när konkurrens- och tävlingsaspekten tilltog efter första världskriget drog sig kvinnorna tillbaka och återkom först efter andra världskriget. För det tredje understryker han, att publiken i de stora bollsporterna ofta själva inte hade varit aktiva medan det var precis tvärtom i sporter som fäktning och brottning. För det fjärde skriver han, att "mycket är konstant i idrottspublikens historia": alltså sådant som att musik spelats och då ofta framförd av en musikkår. För det femte, så trycker han på att den tekniska utvecklingen inneburit stora förändringar för publiken, och då genom en medialisering av arenorna. För det sjätte påpekar han, att införandet av huvudskydd inom ishockeyn, bandyn och boxningen försvårat personidentifieringen under pågående tävling för publiken.

De två största förändringarna sedan 1800-talet är ändå, menar han med fog, dels den amerikanska "hejakulturens införande" under 1910-talet, dels den engelska supportkulturens etablering från och med 1970-talet, som sedan också urartade till huliganism i flera Stockholmsklubbar. Med stöd av forskningsläget redovisas huliganismproblematiken, men inte mer, för den kräver också en kriminologisk, organisatorisk ansats. Utifrån sin undersökning kan Hellspong avslutningsvis dra slutsatsen, att den stora skillnaden mellan publikbeteenden finns mellan de stora bollsporterna och de individuella idrotterna, vilket knappast är någon överraskning. Förklaringen till denna skillnad beror på, menar han, publikstorleken, hårdheten i spelet, regelbundenheten i matchandet och den mentala aspekten med identifikation med klubben. Beteendet bottnar alltså i typ av sport. För att kunna få svar på frågan om idrottspubliken är speciell eller inte gör han i sina slutord en intressant jämförelse mellan idrotten och teatern. Här ställer han den retoriska frågan om idrotten egentligen behöver någon publik och kommer fram till att det går bra att idrotta utan publik medan däremot en teaterpjäs utan publik knappast i längden fungerar kulturellt-samhälleligt. Men och det är en av hans spännande slutsatser: idrottens publiketikett som sattes under 1800-talet och förändrades under 1900-talet liknar egentligen på många sätt ännu äldre tiders folkliga publikbeteenden i teaterlokaler och

operahus. Dock är publiken i vissa individuella sporter med högborgerlig bakgrund som tennis och golf fortfarande distingerad. Styrkan i Hellspongs studie är utan tvekan det syntetiska helhetsgreppet. Nu finns således en berättande analys som sammanfattar publikbeteendet inom olika sporter i Stockholmsområdet i ett långt givande historiskt perspektiv.

Stockholms universitet

BILL SUND

Ulrika Geisler & Henrik Rosengren (red.), *Kult, konst eller myt? Richard Wagner i tvärvetenskaplig belysning* (Malmö: Universus Academic Press 2013). 121 s.

Vi som var tonåriga musiknördar på 1960-talet och växte upp i perifera svenska residensstäder fick aldrig uppleva Wagners musik annat än möjligen på LP och via radion. Om man tog sig för att söka upp musiken var man tvungen att bortse från tonsättarens kopiöst dåliga rykte som Hitlers idol. Wagner var helt enkelt en *persona non grata* i det Sverige som försökte göra upp med förkrigskopplingarna till tysk kultur. En som stod emot den allmänna anglo-amerikaniseringen under tidigt 1970-tal, inte minst i musiken, var ynglingen Anders Jarlert i Lund. Jag hade då förmånen att som inringd körsångare under hans taktfasta dirigentpinne i Uppåkra kyrka få upptäcka en av de svenska tonsättare som tagit allra mest intryck av Wagner, nämligen Andreas Hallén. På senare tid har uppenbarligen den numera vordne teologiprofessorn Jarlert återvänt till de senromantiska tonerna. Han är själv redaktör för en uppföljning i bokform av ett wagnersymposium i Stockholm 2013, "Richard Wagner: Werk und Wirkungen – his works and their impact" och han är medförfattare i *Kult, konst eller myt? Richard Wagner i tvärvetenskaplig belysning* med lundaforskarna Ursula Geisler och Henrik Rosengren som redaktörer. Deras bidrag har sällskap av artiklar av danskan Nila Parly och finländaren Hannu Salmi.

Henrik Rosengren beskriver i sin inledande artikel den omtumlande resa begreppet, snarare än personen, Wagner tvingats till under 1900-talet. Många betraktar Wagner som musikens största antisemit medan Rosengren även redovisar hur andra betraktar Wagners famösa artikel "Das Judentum in der Musik" mest som en hämnd mot den tidigare mentorn Meyerbeer för att han vägrat de lån Wagner bett om. Bilden av Wagner som en av tyskhetens främsta fanbärare kontrasteras mot vad andra betraktar som hans kosmopolitiska drag. Både vurmen för det tyska som kulturell bas för den runt förra sekelskiftet ännu unga nationen Tyskland och antisemitismen har,